

Національна специфіка фразеологізації концепту ISLAM в іспанській лінгвокультурі (на матеріалі паремій із компонентом *moro*)

Роботу виконано на кафедрі романської філології і перекладу ЗНУ

У статті викладені результати аналізу паремій з компонентом *moro* в іспанській мові. Вивчено додаткову інформацію, внесено пареміями в загальний зміст концепту ISLAM.

Ключові слова: концепт, іспанська лінгвокультура, лінгвокогнітивна модель, паремія.

Сулова М. А. Национальная специфика фразеологизации концепта ISLAM в испанской лингвокультуре (на материале паремий с компонентом *moro*). В статье изложены результаты анализа паремий с компонентом *moro* в испанском языке. Изучена дополнительная информация, внесенная паремиями в общее содержание концепта ISLAM.

Ключевые слова: концепт, испанская лингвокультура, лингвокогнитивная модель, паремия.

Suslova M. A. National Specificity of Concept ISLAM Phraseologisation in Spanish Lingviculture (on the Material of the Proverbs with Component *moro*). The article represents the results of the analysis of the proverbs with the component *moro*. The author defines new components of the content of the ISLAM concept.

Key words: concept, Spanish lingviculture, lingvocognitive model, proverb.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сьогодні дослідження паремій як одного із способів онтологізації концептів привертає увагу багатьох лінгвістів. Це пояснюється, в першу чергу, тим фактом, що паремія у мові виступає як модель, яка вербалізує знання та досвід носіїв мови про світ. Як зазначає А. М. Приходько, акт формування семантики ідіом є синтезом когнітивної інтенції, наявного в мовній свідомості образу і вивідного знання, які реалізуються у номінативній творчості народу [3, 120]. Так, в пареміях синтезований весь той багатоманітний культурний потенціал народу, доступ до якого допоможе виявити та описати складові змісту концепту ISLAM, які пов'язані з культурною парадигмою іспаномовного етносу.

Концепт ISLAM в іспанській мовній картині світу, як і будь-який інший концепт, представлений у вигляді своєрідної лінгвокогнітивної моделі, яка постає як синтез трьох компонентів – понятійного, перцептивно-образного та валоративного. Аналіз паремій дозволяє сфокусуватися на розгляді саме перцептивно-образного та валоративного складників концепту. Отже, **об'єктом** дослідження є зміст концепту ISLAM в іспанській лінгвокультурі. **Предмет** – семантика паремій з компонентом *moro*, які розширюють зміст перцептивно-образного та валоративного прошарків концепту ISLAM в іспанській лінгвокультурі. **Метою** дослідження є аналіз змісту концепту ISLAM та виокремлення нових складових у структурі концепту. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) відібрати шляхом суцільної вибірки зі словників та текстів мас-медіа паремії з компонентом *moro* та вивчити їх зміст шляхом компонентного аналізу, виокремлюючи додаткову інформацію, внесено пареміями в загальний зміст концепту ISLAM; 2) виявити основні причини специфічного сприйняття та розуміння ідеї ісламу представниками іспанської лінгвокультури.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів дослідження. Першочергово необхідно зазначити, що концепт ISLAM є чужим, імпортованим в іспанську лінгвокультуру. За словами В. І. Карасика, чужі концепти фіксують цінності іншої культури [1, 178]. У нашому випадку йдеться про ісламську культуру. Поява цього концепту в концептосфері іспанського народу сягає VIII ст. і пов'язана з початком арабського вторгнення в Іспанію та встановленням на її території мусульманського халіфату. Розвиток, функціонування та вкорінення концепту ISLAM у ментальному просторі іспанців прямо пов'язані з соціально-історичними характеристиками життя народу: мусульмани, прийшовши на територію Іберійського півострова в 711 р., перебували там вісім століть і протягом цього часу іспанці відвойовували свої території. Це багато в чому визначає своєрідне ставлення іспанського народу до ісламу, до його послідовників як до загарбників, з якими

необхідно боротися, і детермінує мовну фіксацію цих взаємовідносин у моделі “свій – чужий”. Ця дихотомія найяскравіше відображено саме в пареміях іспанської мови, які постають як мовний історичний факт (*ofrecer el oro y el moro, como los moros en el Riff*). Отже, аналізуючи прислів'я та приказки з компонентом *moro*, ми звертаємося до їх етимології, вважаючи історичний фактор дуже важливим для з'ясування особливостей сприйняття ісламу іспанським етносом на сучасному етапі.

В іспанській мові лексема *moro* бере свої номінативні витоки від латинського *Maurus* та давньо-грецького *Μαῦρος*, що перекладалось як “темний, чорний” [4, 554]. Як фіксує Словник Королівської Іспанської Академії, в античні часи маврами називали представників населення Північної Африки, в Середньовіччі – представників мусульманського населення Іспанії: “*moro*, ra. (Del lat. *Maurus*). 1. adj. Natural del África septentrional frontera a España. U. t. c. s. 2. adj. Pertenciente o relativo a esta parte de África. 3. adj. Que profesa la religión islámica. U. t. c. s. 4. adj. Se dice del musulmán que habitó en España desde el siglo VIII hasta el XV. U. t. c. s. 5. adj. Pertenciente o relativo a la España musulmana de aquel tiempo 6. adj. Se dice del musulmán de Mindanao y de otras islas de Malasia. U. m. c. s.” [5].

Аналізуючи словникові дефініції лексеми *moro*, ми дійшли висновку, що, по-перше, вона позначає послідовника ісламу як у віддаленій історичній епосі (VIII–XV), так і сьогодні. По-друге, між семами “житель Північної Африки” та “мавр – мусульманин” є зв'язок, який пояснюється тим фактом, що в Північній Африці проживає велика кількість мулатів, які розмовляють арабською або берберською мовами та сповідують іслам. Більшість мусульман у складі населення Іспанії становлять саме північно-африканські араби [2, 100]. По-третє, як бачимо з наведеної дефініції, маврами в іспанській лінгвокультурі називали також жителів острова Мінданао, головного острова Філіппінського архіпелагу, який вважається крайньою східною точкою розповсюдження ісламу та інших островів Малайзії. Ця сема веде витоки від 1521 року, початку іспанської колонізації Філіппінських островів.

Як зазначає О. М. Кожановський, слово “мавр” поза історичним контекстом має в Іспанії чітко негативний, зневажливий відтінок [2, 127]. Тобто в сучасній свідомості представників іспанської лінгвокультури з цим словом пов'язаний не тільки зміст “мусульманин”, а і “чужий”, “злий”, що свідчить про розвиток семантичного значення “чужий” на базі значення “мусульманин”.

Головною особливістю ставлення іспанців до представників мусульманського населення є те, що маврів оцінюють та сприймають в іспанській лінгвокультурі, порівнюючи їх із християнами. Ця особливість виникла у Середньовіччі і безпосередньо пов'язана з Реконкістою – процесом відвоювання християнами земель, зайнятих мавританськими королівствами. Пройшовши через століття, ці вислови є актуальними і сьогодні, адже їх продовжують вживати. Послідовники ісламу характеризуються як ті, що не здатні пристосовуватися, конвертуватися до іншої релігії – християнства, адже за прислів'ями: “*Moro viejo no puede ser buen cristiano*”, “*Moro viejo, mal cristiano*” старий мавр не може бути добрим християнином. Така думка з боку представників іспанської лінгвокультури, зафіксована в пареміях, базується на тому, що після Реконкісти мусульманське населення Іспанії оберталося в християнство, а тих, хто відмовлявся, виганяли з країни. Тож вважалось, що маври, які з практичних цілей приймали нову віру, не можуть бути добрими християнами. Ідею навернення мавра у християнство передає вислів “*hacer un moro cristiano*”. Цей фразеологізм в іспанській мові вживається зі значенням “зробити добре діло, вчинити добре”.

В паремії “*o todos moros, o todos cristianos*” чітко простежується розділення на два табори, на два світи – маврів та християн – і йде мова про неможливість належати до цих обох світів: або ті, або інші. Цей вислів вживається як колоквиалізм у значенні протистояння привілеям чи перевагам одних іншим. У висловах “*a más moro, más cristianos*” та “*a más moros, más ganancia*” відображене сприйняття мусульман як великої групи людей. Чим більше їх буде, тим більше буде християн, що чинять їм опір. Ці паремії вживаються у значенні *чим більше перешкод, тим більше честі*.

Ідея ворожнечі між християнами та мусульманами як загарбниками з чужою вірою передається у вислові “*como Santiago y los moros*”. Сантьяго є апостолом Ісуса Христа і вважається покровителем Іспанії. Під час Реконкісти король Іспанії Альфонсо та його послідовники перетворюють апостола в символ боротьби проти ісламу і саме в ті часи з'являється зображення святого як Сантьяго Матамоса або Святого Якова-Мавробійця. У легенди про появу лицаря-апостола в битві при Клавіхо з'явилося друге дихання з віднайденням мощів апостола в іспанському місті Сантьяго-де-Компосте-

ла в IX столітті. Святий Яков з часом став загальною, єдиною святиною, що об'єднала іберо-романо-готське населення заради звільнення своєї землі від невірних; він став “прапором” Реконквісти і небесним заступником Іспанії, а його ім'я “Сантьяго!” – бойовим закликком. Тому недивною є фіксація в іспанській мові порівняння “як Сантьяго та маври”, що також може означати дещо, несумісне з іншим, як одне, що не підходить до другого. Крім цього, ідея боротьби, кровопролитної баталії відображається у вислові “*haber moros y cristianos*”. Також варто згадати, що висловом “*moros y cristianos*” позначається назва свята, яке відзначають кожного року в різних куточках Іспанії. Це трьохденне масштабне дійство, протягом якого інсценують битви між маврами та християнами.

Ідея масовості послідовників ісламу, а звідси і їх небезпеки відображається в паремії, яка має декілька варіантів: “*No es lo mismo decir: moros vienen, que verlos venir*”; “*no es lo mismo oír decir «moros vienen», que verlos venir*”. Це не одне й те ж для середньовічних іспанців казати чи чути, що йдуть маври і бачити на власні очі, як вони приходять. Паремії “*no hay moros en la costa*” та “*haber moros en la costa*” є антонімічними, адже перша означає відсутність небезпеки через те що, маврів немає на березі, друга – що треба бути обережним, адже є небезпека. З'явилися ці вислови, коли представники ісламу почали своє завоювання з моря, потрапивши на Іберійський півострів через протоку Гібралтар.

Вислів “*como los moros en el Riff*” вживається у значенні “як дикуни”. Цей фразеологізм пов'язаний з Рифською війною (1921–1926). Риф – це гірський район на півночі Марокко, який виокремився в емірат, що спричинило 1921 р. колоніальну війну Іспанії і Франції проти цього державного утворення. Абд Ель Крім, керівник повстання та лідер мусульман регіону, відзначався віроломством і жорстокістю та уособлював *los moros*, що і пояснює таке порівняння [7].

Всі паремійні вислови зі словосполученням “*el oro y el moro*”, а саме “*ofrecer el oro y el moro*”, “*prometer el oro y el moro*”, “*dar el oro y el moro*” (обіцяти незлічені багатства); “*oro del que cagó el moro*”; “*ganar el oro y el moro*” (заробляти величезні гроші) з'явилися в часи Реконквісти. Під час однієї з битв іспанським кабальєро вдалося захопити в полон п'ятдесят відомих у ті роки маврів. Тож іспанці вимагали викуп, і, отримавши за одного з маврів золото, інших вони не відпустили. Таким чином, вони залишились і з грошима, і з маврами, а в народі з'явився вислів – *quedarse con el oro y el moro* [6]. Тож зі значенням “отримати більше, ніж можна насправді” численні варіанти цих паремійних висловів вживаються і сьогодні.

Крім цього, маври в іспанській лінгвокультурі характеризуються як дуже ревниві люди: “*más celoso que un moro*”. Не дивлячись на те, що загалом маври асоціюються з небезпекою, в іспанській лінгвокультурі серед них є і мирні представники: “*moro de paz*”.

Висновки. Дослідження паремій дало змогу з'ясувати соціально-історичні характеристики сприйняття такого феномену, як іслам, представниками іспанської лінгвокультури. Оскільки ставлення до ісламу переважно транслюється через ставлення до його послідовників, ми звернулися до паремій з компонентом *moro*, які, будучи кристалізованими згустками народної мудрості, містять у собі відомості про ставлення іспанського етносу до чужого їм феномену – ісламу. Аналізуючи прислів'я, ми виділили нові змістові елементи в структурі концепту ISLAM, а звернення до етимології паремій дало нам змогу з'ясувати, як історичні чинники впливають на актуальне розуміння та трактування ідеї ісламу представниками іспанської лінгвокультури. Таким чином, в іспанській лінгвокультурі послідовники ісламу – маври: 1) описуються в порівнянні з християнами; 2) сприймаються як стійкі до змін; 3) становлять небезпеку. Причиною такого ставлення іспанського народу до послідовників мусульманства є історичний фактор (перебування мусульман на території Іспанії протягом восьми століть), який і зараз детермінує та експлікує таке специфічне сприйняття іспанцями прихильників ісламу. Крім того, в результаті дослідження було помічено, що компонент *moro* в іспанських пареміях втрачає значення “представник мусульманського населення” і набуває семантики *чужого*, тому в іспанській пареміології *moro* – це *чужий*, ставлення до якого виявляється у порівнянні та протиставленні зі *своїм*. Це пояснює превалювання негативної оцінки, відображеної в когнітивних моделях небезпеки та боротьби з чужим, а значить з незрозумілим, небезпечним, невідомим.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення та аналіз паремій, які належать до фондів мов інших етносів, що сповідують іслам, і потрапили в іспанську мову шляхом запозичення. Наявність таких паремій в пареміологічному фонді іспанської мови свідчить про ступінь глибокого

проникнення елементів ісламської культури до іспанської і дослідження цих паремій дасть більше відомостей про зміст такого ментального утворення, як концепт ISLAM в іспанській лінгвокультурі.

Література

1. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
2. Кожановский А. Н. Быть испанцем...: Традиция. Самосознание. Историческая память / А. Н. Кожановский. – М. : АСТ: Восток – Запад, 2006. – 318 с.
3. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
4. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / М. Фасмер. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 2. – 672 с.
5. Diccionario de la lengua española. Real Academia española. – 22-a ed. – Régimen del acceso : <http://buscon.rae.es/draeI>
6. El oro y el moro (All this and heaven too). – Régimen del acceso : http://www.belcart.com/belcart_es/del_dicho/el%20oro%20y%20el%20moro.htm
7. La guerra del Rif. – Régimen del acceso : <http://www.askapena.org/?q=es/node/290>

Статтю подано до редколегії
21.03.2011 р.